

*Др Милан Палевић, редовни професор
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу*

УДК: 347.232:341

DOI: 10.46793/UVP21.409P

ПОЈЕДИНА ЗНАЧАЈНА ПИТАЊА РЕСТИТУЦИЈЕ О ЗЛОУПОТРЕБИ ПРИВАТИЗАЦИЈЕ И КВАЛИТЕТУ УСЛУГА*

Резиме

У овом раду аутор настоји да истакне значај међународног и позитивноправног гарантовања права својине као и питање враћања одузете имовине односно тржишног обештећења, а посебно да се дође до закључака који би помогли бољем поштовању људског права на мирно уживање имовине. У том смислу анализирани су поједине пресуде Европског суда за људска права. Посебна пажња у раду је стављена на видове реституције и низак коефицијент обештећења, који нарушава и доводи у питање правичност самог процеса. Извршен је и кратак критички осврт на приватизациони процес. Тако је указано да је прво требао да се изврши поступак реституције па онда приватизације. Указано је и на слаб квалитет услуга као резултат злоупотреба у приватизацији.

Кључне речи: *приватна својина; међународне гаранције права на имовину, реституција одузете имовине; обештећење, приватизација, услуге, међународни углед.*

1. Уводна разматрања (Поједине гаранције права на имовину у међународном праву)

Следећа мисао приписује се Џону Локу: „Влада нема други смисао, осим очувања имовине“. Влада неће испунити своје задатке и мисију очувања мира и стабилности у једном друштву ако својим различитим активностима не осигура правду у имовинским односима. У том смислу,

* Рад је написан у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2021. годину који се финансира из средстава Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

не треба да изненађује што су одговорне владе света после II светског рата (који је поред огромних и до тада по броју незапамћених људских губитака значао и огромна материјална разарања тј. имовинске штете невиђених размера) стварајући Организацију уједињених нација, али и регионалне организације, истакле значај, кроз седнице својих скупштина – резолуцијама, и кроз номотворство, поштовања имовине, односно неопходност високог степена њене правне заштите.

Право својине је у многим међународним актима прокламовано као неприкосновено, апсолутно, неограничено, основно и свето људско право. Универзална декларација о људским правима, као документ којим се утврђују и универзално штите основна људска права предвиђа: „Свако има право да поседује имовину, сам и у заједници са другима.” и „Нико не сме бити самовољно лишен своје имовине”. Право на имовину признато је и Међународном конвенцијом о укидању свих облика расне дискриминације¹ и Конвенцијом о укидању свих облика дискриминације жена². Имовинска права предвиђена су и Првим протоколом уз Европску конвенцију о људским правима (уместо да то буде учињено самом Конвенцијом).

Ипак, имовинска права су међу најчешће кршеним правима на међународном нивоу. У значајном проценту свих пресуда које је донео Европски суд за људска права, утврђено је да је дошло до кршења одредбе Европске конвенције о људским правима која се односи на имовинска права.

Конституисање ФНРЈ односно успостављање једнопартијског система (неупитна владавина Комунистичке партије Југославије) код нас је било повезано са еклатантним потирањем људских права. Југославија, иако држава оснивач УН, па самим тим и формално привржена, посредством

¹ Чл. 5 тач. д) подтач. 5, Закона о ратификацији међународне конвенције о укидању свих облика расне дискриминације (Сл. лист СФРЈ, бр. 31/67) наводи се право сваког лица на својину као појединца или у заједници.

² У чл. 15 ст. 2. Закона о ратификацији конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена (Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори, бр. 11/81), наводи се да државе чланице признају женама једнаку правну способност у грађанским стварима као и мушкарцима и дају им једнаке могућности да се њоме користе. Оне посебно дају женама једнака права на закључење уговора и управљање имовином и третирају их равноправно у свим фазама поступка пред судом. Затим, у члану 16 говори се о равноправности мушкараца и жена, па су им призната: став тачка ф) једнака права и одговорности у погледу старатељства, туторства, управљања имовином и усвајања деце или сличних институција ако постоје у националном законодавству. У свим случајевима интереси деце морају бити на првом месту; тачка х) једнака права оба брачна друга у погледу власништва над имовином, односно стицања, управљања, уживања и отуђивања имовине, без обзира на то да ли се ово обавља бесплатно или за знатну материјалну награду.

својих органа, темељним вредностима савремене правне цивилизације (бивајући формално посвећена поштовању и унапређењу људских права ратификацијом значајних конвенција које третирају предметну материју унапређујући је), чинила је супротно од поштовања својинских права појединаца и колективитета. По окончању II светског рата 1945. године, донети су бројни закони којима је имовина одузимана, престајала бити у приватноправном режиму и стицала својство тзв. општенародне имовине (државне односно друштвене својине). Приватна својина била је скоро потпуно потиснута, а управљање друштвеном својином од стране друштвено-политичких заједница и друштвених предузећа показало се као непродуктивно и неефикасно. Концепт планске привреде у свим некадашњим социјалистичким државама је доживео потпуни дебакл. Стога се, након пада Берлинског зида и успостављања вишепартијског система, приступило свеобухватним променама у области имовинских односа, пре свега оног у приватноправној сфери.

У Европској унији (која баштини традицију земаља оснивача, пре свега старих европских демократија: Француске, Белгије, Холандије, Луксембурга али и Италије и Немачке, без обзира на њихову тоталитарно-ауторитарну прошлост) инсистира се на (не само у формалом контексту) чињеници да је имовинско право фундамент основних људских права. Имовинска права су међународно призната људска права, те је било неопходно да домаћи законодавац и законодавства западног Балкана приступе доношењу прописа о враћању имовине одузете након II светског рата од стране тадашњег (тоталитарног) режима. Стога се имовинска реституција може посматрати као део целовитог реформског процеса у постауторитарним и постоталитарним друштвима.

Тежња да се својина врати онима од којих је одузета, односно њиховим законским наследницима исказана је (али не и ефикасно спровођена) у Србији деведесетих година прошлог века, али се овај циљ реализује тек у другој декади XXI века у већем обиму и правом смислу те речи. Враћање подржављене имовине изузетно је значајно питање у свим земљама у транзицији, па и у Републици Србији као уставно европски оријентисаној држави „заснованој на владавини права и социјалној правди“.³

„Питање имовине одузимане после Другог светског рата спровођењем привредно-политичких мера за које ранији власници нису добили никакву накнаду, добило је додатно на актуелности отварањем процеса транзиције и повратка на привреду засновану на приватној иницијативи и тржишној конкуренцији. Ово питање захтева решавање, како из разлога поштовања принципа правичности и поштовања људских права, који представљају основ демократског друштва, тако и због потребе унапређења услова за

³ Устав Републике Србије (Сл. гласник РС, бр. 98/2006), чл. 1.

даљи развој привреде и предузетништва. Имајући у виду да се овде ради о решавању питања везаног за област својинско-правних односа и стварању обавеза за државу, ово питање је нужно уредити законом. С обзиром на наведено, предлаже се доношење закона којим ће се уредити права физичких и одређених правних лица којима је после Другог светског рата одузимана имовина на територији Републике Србије по различитим основама, а која је пренесена у општенародну, државну, друштвену или задружну својину.⁴

Реституција се може посматрати као део целовитог реформског процеса. Она има два значења: отклањање раније учињених неправди и допринос укупним променама у области својинских односа. Осим тога, реституција је једна од формалних „улазница” за улазак у Европску унију (бар тако у политичком наративу тврде они који се називају еврофилима) те је овај процес у том смислу од изузетне важности. Ако се спроводи на потпуно транспарентан начин, то је један од најважнијих корака тзв. демократских власти после пада ауторитарног режима.

Реституција имовине јесте услов за изградњу модерног демократског друштва и једна од претпоставки за политички и морални опоравак нашег друштва. Враћање одузете имовине један је од приоритета у процесу такозваних и толико глорификованих европских интеграција. Правилно решавање питања реституције имовине важно је за поштовање владавине права, а важно је и са аспекта економских критеријума, јер је правна сигурност власништва над имовином од кључног значаја за одрживи развој тржишне економије.

Циљ рада јесте покушај да се истакне значај позитивноправног гарантовања права својине (с обзиром да смо указали на поједине међународноправне аспекте овог проблема), као и значај враћања одузете имовине односно тржишног обештећења, а посебно да се дође до закључака који би помогли бољем поштовању људског права на мирно уживање имовине. Морамо поновити: ово право је једно од најстаријих и најважнијих људских права! То је „виши” принцип који утиче на правни промет, на живот појединаца и читавих нација. Правилно и потпуно регулисање својинско-правних односа и правилно разумевање односа међународног и националног права циљ је сваке правне државе, па је адекватно нормирање и примена својинско-правних института допринос успостављању хармоничних односа и остварењу исконске идеје правде у међусобним односима грађана.

⁴ Из Образложења Закона о враћању одузете имовине и обештећењу.

2. Регулатива и гаранција права својине у српском позитивном праву

Под гаранцијама права својине се подразумева институционално и индивидуално гарантовање својине (као правног института и као субјективног права које не може бити одузето власницима, осим по закону и уз правичну накнаду). Гаранција права својине остварује се међународним актима, и на државном нивоу - уставом и законима којима се обезбеђује поштовање и заштита основних људских права, па и права на имовину. За разлику од послератних прописа који су представљали негацију права и „законско неправо“, позитивноправни акти се заснивају на идеји правде и правне сигурности.

Уставом Републике Србије из 2006. године јемчи се мирно уживање својине и других имовинских права стечених на основу закона. Право својине може бити одузето или ограничено само у јавном интересу, на основу закона, уз накнаду, која не може бити нижа од тржишне.⁵ Уставом је предвиђена равноправност свих облика својине. „Јемче се приватна, задружна и јавна својина. Постојећа друштвена својина претвара се у приватну својину под условима, на начин и у роковима предвиђеним законом.“⁶

Законом о основама својинскоправних односа примарно је регулисан институт права својине. Подсећања ради, право својине (*dominium, proprietas*) јесте субјективно стварно право које означава највишу фактичку и правну власт на ствари. То је најшире, у границама закона, право држања, коришћења и располагања једном ствари, које се може истицати према свим трећим лицима.⁷ Право својине, као сложено право, сачињавају три компоненте: овлашћење држања, коришћења и располагања. Овлашћење држања (*ius possidendi*) се састоји у правној могућности да се има фактичка власт на ствари. Овлашћење коришћења се састоји у правној могућности предузимања материјалних аката према ствари ради извлачења користи из ње, и може имати два облика: употреба ствари (*ius utendi*) и прибирање плодова (*ius fruendi*). Овлашћење располагања (*ius disponendi, ius abutendi*) има две компоненте: фактичко и правно располагање. Фактичко располагање се састоји у предузимању материјалних аката којима се утиче на супстанцију ствари, док се правно

⁵ Устав Републике Србије (Сл. гласник РС, бр. 98/2006), чл. 58.

⁶ Устав Републике Србије (Сл. гласник РС, бр. 98/2006), чл. 86.

⁷ Закон о основама својинскоправних односа (Сл. лист СФРЈ, бр. 6/80 и 36/90 и Сл. лист СРЈ, бр. 29/96), чл. 3; „Кажеш ли о каквој ствари – моја је, то је највише што о њој можеш рећи.“ Општи имовински законик за Црну Гору.

располагање састоји у предузимању правних аката којима се право својине у целини или делимично преноси на другога.⁸

Својеврсна гаранција права својине остварује се и усвајањем закона којима се уређује враћање одузете имовине. У Републици Србији је до сада извршено делимично враћање имовине⁹, а доношењем Закона о враћању одузете имовине и обештећењу¹⁰, као и Закона о отклањању последица одузимања имовине жртвама холокауста које немају живих законских наследника¹¹ у потпуности се регулишу услови, начин и поступак враћања имовине која је одузета и прешла у општенародну, државну, друштвену имовину.

О неопходности и потреби да се поступак реституције правно уреди и уобличи говорило се пре доношења Закона о враћању одузете имовине и обештећењу: „Питање доношења закона о реституцији постаје питање кредибилности Србије пред Европском унијом да задовољи копенхагеншка мерила, тј. да уопште постане члан Европске уније. Као члан Савета Европе од 2003. године Србија је у међународно-правној обавези да се држи мерила које је поставио Суд за људска права у Стразбуру, па самим тим мора да води рачуна о томе да избегне сваки облик дискриминације различитих категорија грађана. Реституција је обавезујући стандард за правно савладавање ауторитарне прошлости.“¹²

„Доношење основних – највиших закона на тлу источне Европе и у земљама постсовјетског простора, може бити означено као повратак либерално демократској уставности. Владавина права и социјална правда (у свом демократском виду) проглашене су као темељна начела највиших закона. Устав, остаје у домену исправљања поремећене равнотеже у

⁸ Станковић, О., Орлић, М. *Стварно право*, Београд, 2004, стр. 57.

⁹ Враћање имовине вршено је Законом о начину и условима признавања права и враћању земљишта које је прешло у друштвену својину по основу пољопривредног земљишног фонда и конфискацијом због неизвршених обавеза из обавезног откупа пољопривредних производа из 1991. године, Законом о враћању утрина и пашњака селима на коришћење из 1992. године, Законом о задругама из 1990. године, Законом о враћању (реституцији) имовине црквама и верским заједницама из 2006. године, и др.

¹⁰ (Службени гласник РС, бр. 72/2011, 108/2013, 142/2014, 88/2015 - одлука УС, 95/2018 и 153/2020)

¹¹ (Службени гласник РС, бр. 13 од 19. фебруара 2016.) Циљ доношења Закона о отклањању последица одузимања имовине жртвама Холокауста које немају живих законских наследника је да се створе услови за отклањање последица одузимања имовине жртвама Холокауста на територији Републике Србије, које немају живих законских наследника. Националним програмом за *усвајање правних тековина Европске уније 2014-2018* је такође предвиђено да ће се донети закон којим ће се отклонити последице одузимања имовине жртвама Холокауста и другим жртвама фашизма на територији Републике Србије које немају живих наследника.

¹² Марковић, С., *Друштвени значај реституције и европеизација Србије*, Зборник радова: Рехабилитација и реституција у Србији, Београд, 2009, стр. 151.

имовинској сфери мртво слово на папиру, иако формално прокламује изједначеност или чак примат приватне својине, ако га у правном животу не прати адекватна законска подлога, а још више њена примена. Тако је у многим правним системима било потребно да се обави пренос права својине односно њено враћање бившим имаоцима, која им је у прошлости на различите начине неоправдано одузимана по основу припадништва одређеној политичкој опцији, етничкој или верској групи или имовинском статусу... Да би био успостављен стварни тржишни модел заснован на начелу слободне привредне утакмице и правне сигурности страних инвеститора, било је потребно отпочети поступак свеукупне реституције неправедно одузете имовине“.¹³

3. Историјски преглед и уставна решења својинских облика у нашем праву

У тежњи да обухватимо све својинске облике и прецизно их разврстамо, покушаћемо да институт својине посматрамо кроз његову генезу у нашој држави. Видећемо да су се у нашој држави смењивали различити и бројни типови својине, некада потпуно замењујући једни друге, некада коегзистирајући, са доминацијом појединих.

Грађанскоправни односи установљени Српским грађанским закоником 1844. године, били су такви да су појединци могли поседовати ствари у личној, приватној својини.¹⁴ Основна новина Српског грађанског законика била је заштита приватне својине, чиме је Србија почела да се европеизује и модернизује.¹⁵

Доласком Комунистичке партије на власт у Србији, по завршетку II светског рата, иде се ка тзв. комунизацији и колективизацији имовине. Тако се установљава нови принцип о доминацији општенародне имовине и друштвене својине, а приватна својина се минимализује. Економско-социјални миље је радикално промењен, што последично доводи до негативне метаморфозе у структури власничких односа. Комунистичке власти спроводиле су мере конфискације, национализације, аграрне реформе, експропријације, секвестрације, а према приватним власницима вођени су строги поступци који су се завршавали подржављењем имовине

¹³ Рапајић, М., *Улога јавне управе у поступку реституције и враћању задружне имовине*, Зборник радова: Савремено задругарство у Србији, Кнић, 2020, стр. 195 и стр. 211.

¹⁴ Српски грађански закон, чл. 211: „Све ствари, добра и права која Србину припадају, јесу његова својина или сопственост, које ће рећи да је сваки Србин савршени господар од својих добара, тако да је он властан ова по својој вољи уживати, с њима по вољи располагати, и свакога отуда искључити, наравно по пропису закона.”

¹⁵ Марковић, С., *нав. чланака*, стр. 142.

без икакве или без правичне накнаде.¹⁶ Овим мерама били су обухваћени домаћи и страни држављани, власници земљишта, кућа, станова, предузећа, одузиман је „вишак“ стамбеног простора, вишак земљишта. Приватна својина „доживела је сумрак“, док је колективна својина (државна и друштвена) постала доминантан својински облик.

Уставом ФНРЈ из 1946. године, који је нормативно рађен по угледу на „Стаљинов устав“ и политичку идеологију СССР-а из 1936. године, установљена је државна својина. У складу са овим Уставом, донет је Закон о државним предузећима, којим је преузимано и совјетско схватање државно-социјалистичке својине. Државном својином управљала је држава путем државних органа на основу централизованог административног плана. Формалноправно, предузећа су имала „своју имовину и своје право управљања“ над средствима за производњу и над производима рада, али фактички нису била имовинскоправне организације и нису имала слободу у руковођењу привредом.

Уставним законом ФНРЈ из 1953. године установљена је друштвена својина¹⁷, а Уставом из 1974. године учвршћен је концепт друштвене својине, која је израз социјалистичких друштвено-економских односа међу људима. Предвиђено је да средствима за производњу непосредно управљају удружени радници који раде тим средствима.

Такав облик друштвене, колективне, подељене својине, која је „истодобно и свачија и ничија“, и која је својеврсни експеримент нашег друштва и нашег правног система, као доминантан постојао је све до доношења Устава РС из 1990. године. Овим уставом прокламован је тзв. плурализам својинских облика и установљена равноправност између њих. Од тада се друштвена својина постепено и у више наврата приватизује, али ни до данас иста није постала историјска категорија.

Уставом Републике Србије из 2006. године у чл. 86., како је то већ поменуто, предвиђена је равноправност свих облика својине. „Јемче се приватна, задружна и јавна својина. Постојећа друштвена својина претвара

¹⁶ „Теорија комунизма може са се сведе само на једну реченицу – укинути приватну својину” - Карл Маркс, наведено према: Буланже, Ј., *Правне карактеристике реституције*, Зборник радова: Рехабилитација и реституција у Србији, Београд, 2009, стр. 154; „Дугом применом неморалних закона временом се губила свест о моралу, поштењу и правичном праву. Нема силе која може натерати судију да против своје савести и поштења примени било какав закон. ”, Нинковић, Ђ., *Утицај закона о национализацији на друштвени морал*, Правни живот, бр. 10/2012, стр. 583-584.

¹⁷ Едвард Кардељ сматра се првим и најзначајнијим оцем оснивачем самоуправног система и друштвене својине. Такође, Милентије Поповић, Владимир Бакарић залагали су се за успостављање друштвене својине и оправдавали овакву концепцију, али и професори Јован Ђорђевић и Радомир Лукић, могуће под дејством аргумената тадашњих политичара (ово посебно имајући у виду однос науке и политике тог времена).

се у приватну својину под условима, на начин и у роковима предвиђених законом.“

4. Облици реституције у нашем праву, са посебним освртом на новчано обештећење као вид реституције

Чланом 4. Закона о враћању одузете имовине и обештећењу прописано је: „Имовина се враћа у натуралном облику или се даје обештећење у виду државних обвезница Републике Србије и у новцу, у складу са овим законом“. Прво што се може приметити да није предвиђена супституција, односно враћање друге одговарајуће имовине, као облик остваривања права реституције који је био предвиђен у већини раније донетих прописа о враћању. Закон не познаје натуралну, реалну супституцију, или како се још назива „заменска реституција“. Наиме, уколико се одузета непокретност не може вратити у натуралном облику, бивши власник или његови законски наследници биће обештећени у складу са законом. Све ове критике које ћемо навести су уједно и постављање једног кључног питања, колико су актуелна законска решења у складу са међународним стандардима, а у вези са поштовањем и заштитом права својине? Коначно, како се може и доћи до истински тржишно оријентисане и слободне привреде и услуга које таква привреда пружа ако су имовинско-правни односи и даље базирани на неправичним законским решењима?

Циљ натуралне реституције (*restitutio in natura*) јесте да се у имовини бившег власника успостави стање које је постојало пре одузимања. Ово право је древно начело првих цивилизованих државно-правних творевина које и међународно право признаје и дубоко уважава.

Законодавац није предвидео да корисник реституције (бивши власник) може да бира облик реституције, већ је предвиђено начело приоритета враћања имовине у натуралном облику тј. у природи, а тек уколико то није могуће (непокретност не постоји – срушена, налази се у приватној својини савесног стицаоца, или је изузета од враћања из неког другог разлога) утврђује се новчано обештећење. Упоредно-правно посматрано, наш Закон се донекле разликује од других реституцијских закона у окружењу и шире. „Тако, словеначки Закон о денационализацији (чл. 2.) има либерално решење, јер у случају када се одузета имовина не може вратити у природи, бившем власнику следује право на накнаду у виду друге имовине, хартија од вредности или новцу. Немачки Закон о регулисању нерешених имовинских питања из 1991. године, у параграфу 9. прописује да ако неко земљиште није могуће вратити, бившем власнику може да се додели друго

земљиште са што већом употребном вредношћу, а ако и то није могуће обештећује се према Закону о обештећењу.¹⁸

Досадашњи закони о враћању имовине прописивали су три облика реституције: натуралну реституцију, реалну супституцију у виду враћања друге одговарајуће непокретности, као и могућност новчаног обештећења. Сва три облика реституције познаје нпр. Закон о начину и условима признавања права и враћању земљишта које је прешло у друштвену својину по основу пољопривредног земљишног фонда и конфискацијом због неизвршених обавеза из обавезног откупа пољопривредних производа из 1991. године, Закон о задругама из 1990. године, Закон о враћању (реституцији) имовине црквама и верским заједницама из 2006. године.

Сматрамо да би постојање *супституције* као облика реституције било корисно са два аспекта: бившим власницима би се вратила друга непокретност приближне вредности, на сличној локацији, чиме би правда, из њиховог угла посматрано, била потпуније задовољена, а са друге стране то би било повољније и за буџет државе, јер би се у мањем броју случајева одређивало новчано обештећење. „Денационализација је скупа и пуно кошта јер подразумева огромна средства које држава мора да обезбеди за обештећење. Њоме се дубоко улази у сферу економско-социјалних односа транзиционе Србије“¹⁹, примећено је много пре него што је сам Закон и донет. Нарочито би било оправдано нормирати супституцију пољопривредног земљишта, имајући у виду да постоји поприличан фонд пољопривредног земљишта у државној својини. Мора се ипак запазити, и позитивно оценити, чињеница, односно пракса, да постоји могућност да се изврши супституција пољопривредног земљишта које се налази на подручју на коме је спроведена комасација тј. које је ушло у комасациону масу (која је највише вршена на територији Војводине и Мачве), у којим случајевима се, након извршеног геодетског вештачења, уместо одузетог земљишта може вратити друго одговарајуће земљиште у државној својини које је произашло из комасационе масе.²⁰ Натурална реституција је једини правилан и праведан облик повраћаја, а притом државу *не кошта ништа*. Оваква реституција је и препорука Европске комисије.²¹

¹⁸ Тодоровић, В., Рајић, С., Секулић, С., *Реституција*, Београд, 2013, стр. 51-52.

¹⁹ Трукуља, Ј., *Странпутице денационализације у Србији*, у Зборнику радова: Рехабилитација и реституција у Србији, Београд, 2009, стр. 136.

²⁰ О овоме видети више: Уредба о критеријумима за утврђивање површине пољопривредног и шумског земљишта у поступку враћања одузете имовине (Сл. гласник РС, бр. 29/18).

²¹ „Европска комисија је у свом Извештају о напретку Србије за 2012. годину од 10. октобра 2012. године констатовала да је Република Србија остварила напредак у области имовинских права уз нарочит нагласак на оснивање и ефикасан рад Агенције за реституцију. Након овог Извештаја, 22. октобра 2012. године, Агенцију је посетио и Шеф делегације Европске уније у Србији Венсан Дежер приликом које је и јавно

Додељивање односно враћање пољопривредног земљиште онима од којих је одузето односно њиховим наследницима требало би да помогне опоравку српске пољопривреде. То би био један од почетних предуслова подизања квалитета различитих пољопривредних производа и услуга. Међутим, држава не би смела да остане ни на том пољу пасивна, што значи да би субвенционисала индивидуалне домаће произвођаче, а не као што је случај данас, а то је енормно субвенционисање за отварање фабрика од стране иностраних власника. Држава која не улаже у сопствене потенцијале, а помаже туђе, у коначном је држава која губи међународни углед.

У важећем Закону о враћању одузете имовине и обештећењу прописано је да се новчано обештећење даје у виду обвезница и у новцу, а на сличан начин новчана накнада регулисана је и у упоредном праву, где се новчана накнада исплаћује у хартијама од вредности, у виду акција, удела и државних обвезница. Исплата новца у готовини је реткост у компаративном законодавству. Економија ниједне државе у транзицији не би могла да поднесе терет таквог начина исплате обештећења те је стога и предвиђена исплата у виду хартија од вредности које доспевају у одређеном временском периоду. „Немачка је период исплате обештећења, за свој Источни део, одредила на пет година, а Македонија на тридесет, али су обе предвиделе исплату накнаде у обвезницама, с тим што држава са јачом економском снагом, као што је Немачка, може своје обавезе брже испунити, па је тај рок знатно краћи.“²²

Овде налазимо за сходно да укажемо и на судску праксу која се односи на поменуту тему: „Протокол број 1 уз Европску конвенцију о људским слободама и правима не намеће државама уговорницама било какве опште обавезе у вези са реституцијом имовине (право на повраћај, обим и услови враћања), која је бившим власницима одузета пре него што су ратификовале Конвенцију“. Члан 1 Протокола бр. 1 не може се тумачити тако да државама уговорницама намеће било какву обавезу да врате имовину која им је пренета пре него што су ратификовале Конвенцију. Такође, чл. 1 Протокола бр. 1 није наметнуо било какво

похвалио рад Агенције за реституцију. И Европски парламент је у последњој резолуцији о Србији од 07. фебруара 2013. године подржао рад Агенције за реституцију, при чему је нагласио и да подржава враћање што већег обима имовине у натуралном облику. Овакве оцене институција Европске уније, којима се констатује да је ефикасним спровођењем реституције од стране Агенције остварен и напредак Републике Србије у изузетно важној области имовинских права, имајући у виду да је решавање имовинско-правних односа изузетно важна област за наставак напретка Републике Србије у процесу европских интеграција.“, *Дежер хвали реституцију* - https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=10&dd=18&nav_category=1262&nav_id=653004, датум посете 29.04.2021.

²² Тодоровић, В., Рајић, С., Секулић, С., *нав. дело*, стр. 53.

ограничење на слободу држава уговорница да одређују обим реституције имовине и да бирају услове под којима се саглашавају да враћају имовинска права бивших власника.²³

„У предмету *Broniowski против Пољске No31443/96* од 22.06.1996. године који се односи на то што Пољска није исплатила подносиоцима представке надокнаду за имовину напуштену по завршетку Другог светскога рата, Европски суд за људска права је утврдио да многи потенцијални подносиоци одштетних захтева (80.000), и укупна вредност њихових потраживања, јесу чиниоци који се морају имати у виду када се доноси оцена о томе да ли су власти успоставиле правичну равнотежу између права подносилаца одштетних захтева и ширих права заједнице.“²⁴

Закон о враћању одузете имовине и обештећењу предвиђа начело приоритета у натуралном облику. „Одузета имовина враћа се бившем власнику у својину и државину, а ако то према овом закону није могуће, бивши власник има право на обештећење.“²⁵ Дакле, како је и напред истакнуто, бившем власнику односно његовим законским наследницима преваходно се враћа она (непокретна) ствар, која му је и одузета (*in rem*), а тек, уколико нема услова за натуралну реституцију, одређује се новчано обештећење. Бивши власници не могу „оптирати“ између ова два облика реституције, самим подношењем захтева за враћање подразумевано се прихвата да се враћа одузета имовина у природи, а ако то не буде могуће, одређује се новчано обештећење. Обвезник обештећења у виду државних обвезница и у новцу је Република Србија.

Кроз упоредноправни преглед можемо закључити да сви закони у региону предвиђају враћање имовине у натуралном облику као приоритетни облик реституције, осим хрватског закона, који предвиђа накнаду у новчаном облику или у вредносним папирима, а изузетно дозвољава натуралну реституцију.

Овако постављено начело приоритета натуралног враћања према коме се неким враћа изворно одузета имовина, а другима даје право на обештећење које не значи тржишну вредност, према коме се ствара неједнакост пред законом, било је предмет оцене уставности у иницијативи у којој се наводи да је чл. 8 Закона несагласан са Уставом и Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода. Уставни суд је заузео становиште према коме је „неспорно да титулар натуралне реституције и титулар новчаног обештећења нису у истом

²³ Пресуда Европског суда за људска права у предмету *Jantner v. Slovakia*, бр. 39050/97, ст. 34, 4. марта 2003.

²⁴ Андрејевић, С., *Изводи из појединих одлука Европског суда за људска права који могу бити релевантни и за поступак реституције код нас*, Зборник радова: Рехабилитација и реституција у Србији, Београд, 2009, стр. 251.

²⁵ Чл. 8 ст. 1 Закона о враћању одузете имовине и обештећењу.

положају, међутим, за наведену разлику у положају ових двеју категорија бивших власника постоји објективно и разумно оправдање које проистиче из намене или статуса одређене непокретности“.²⁶

5. Исплата обештећења у Републици Србији као претпостављени начин испуњења захтева владавине права у имовинско-правној сфери, али и поштовање међународних стандарда

Влада Републике Србије је на седници одржаној 21. јануара 2021. године донела Закључак о утврђивању коефицијента за утврђивање износа обештећења који износу 0,15 те су се тако стекли услови да се започне са исплатом обештећења за оне кориснике за које није могућа натурална реституција. Стога је у моменту писања овог рада тема посебно актуелна па ће посебан акценат бити на обештећењу уз анализу законских одредаба које га регулишу.

Обештећење је регулисано чл. од 30. до 37. Закона о враћању одузете имовине и обештећењу. У том делу је Закон и претрпео највише измена и допуна, које су се пре свега и углавном односиле на одлагање почетка обештећења. „Полазећи од изазова који се односе на буџетски дефицит и јавни дуг државе, неопходне су измене којима би се омогућило одлагање финансијских обавеза државе у погледу обештећења, укидање аконтације обештећења и којима би се утицало на повећање могућности натуралног враћања одузете имовине. У Резолуцији Европског парламента о Србији од априла 2013. године, између осталог, подржава се реституција имовине у натури, где год је то могуће.“²⁷

Обештећење, на основу чл. 30 Закона, врши се у виду државних обвезница Републике Србије и у новцу за исплату аконтације обештећења као и за обештећења која не прелазе износ од 1.000,00 евра по подносиоцу захтева. Обештећење у виду државних обвезница Републике Србије врши се емитовањем обвезница, једном годишње за износ обештећења који утврђује Агенција за реституцију на основу донетих решења о обештећењу која су постала правноснажна до 30. јуна текуће године. Тако је нормирано да укупан износ обештећења из ст. 1. овог члана *не сме да угрози макроекономску стабилност и привредни раст Републике Србије*, те се за ове намене опредељује *износ од две милијарде евра*, увећан за збир припадајућих камата за све кориснике обештећења, обрачунатих по каматној стопи од 2% годишње на преостали износ обештећења и то од дана правноснажности решења о обештећењу до коначне исплате. Под

²⁶ Одлука Уставног суда Србије бр. Уж-462/2011 од 11.04.2013.

²⁷ Образложење Закона о изменама и допунама Закона о враћању одузете имовине и обештећењу, стр. 1.

преосталим износом обештећења из претходног става подразумева се износ обештећења умањен за сваку исплаћену рату обештећења укључујући и аконтацију. Следећа одредба није постојала у изворном тексту Закона из 2011. године: За кориснике реституције којима по основу правноснажног решења о обештећењу припада обештећење које не прелази износ од 1.000,00 евра, по кориснику обештећења, не рачунајући припадајућу камату, обештећење се врши искључиво у новцу, исплатом целокупног износа, и то 31. марта наредне године у односу на годину у којој је акт Владе из чл. 35. ст. 4. овог закона ступио на снагу, у динарској противвредности по званичном средњем курсу Народне банке Србије.²⁸

Ставом 1 чл. 31 Закона предвиђена је формула за утврђивање износа обештећења: Износ обештећења утврђује се у еврима, тако што се основица обештећења помножи коефицијентом који се добија када се стави у однос износ од две милијарде евра и износ укупног збира основица обештећења утврђених решењима о праву на обештећење увећаног за процену неутврђених основица из ст. 5. овог члана. Коефицијент се изражава са две децимале. Ради спровођења одредаба чл. 30. овог закона, Влада је, на предлог министарства надлежног за послове финансија, утврдила коефицијент из ст. 1. овог члана, у року од девет година од дана објављивања јавног позива из чл. 42. ст. 1. овог закона. Ставом 3 чл. 31 лимитиран је износ обештећења за одузету имовину по бившем власнику:

По одредбама овог закона може се остварити укупно обештећење по основу одузете имовине једног бившег власника, по свим основима из чл. 1. овог закона, које, у општем интересу, не може прећи износ од 500.000 евра. Такође, ст. 4 чл. 31 износ од 500.000 евра постављен је као лимит и у односу на законског наследника, пре свега када је у питању исто лице које је законски наследник два или више бивших власника - у случају кад један законски наследник по одредбама овог закона остварује право по основу одузете имовине од више бивших власника, обештећење том наследнику по основу свих бивших власника, у оквиру њиховог законског максимума, у општем интересу, не може прећи износ од 500.000 евра.

Даље, прописано је да ће Република Србија емитовати обвезнице деноминоване у еврима ради регулације обавезе Републике Србије која настаје по основу обештећења из чл. 30. овог закона. Обвезнице се емитују у нематеријалном облику, („безпапирно“), без купона, појединачно за сваку годину, и региструју код Централног регистра, депоа и клиринга хартија од вредности²⁹. Обвезнице гласе на име и преносиве су, а исплаћују се у еврима. Ово је, такође, једна од измењених одредаба, у

²⁸ Чл. 30 Закона о враћању одузете имовине и обештећењу.

²⁹ Централни регистар је правно лице које се организује и послује као акционарско друштво са правима, обавезама и одговорностима утврђеним законом којим се уређује тржиште капитала и законом којим се уређују привредна друштва.

односу на текст Закона из 2011. године: Основне елементе обвезница, утврдиће Влада Одлуком о емисији, на предлог министарства надлежног за послове финансија, до 30. септембра текуће године, а на основу свих решења о обештећењу која су постала правноснажна од 1. јула претходне године закључно са 30. јуном текуће године.

Доспеће обвезница регулисано је на следећи начин: Обвезнице доспевају годишње, у складу са условима емисије утврђеним одлуком Владе из ста. 4. овог члана, са првом исплатом 15. јануара наредне године у односу на годину када је исплаћена аконтација, и исплаћују се у року од 12 година од датума емисије, осим обвезница за лица која су на дан ступања на снагу овог закона старија од 70 година, које се исплаћују у року од 5 година, односно лица која су на дан ступања на снагу овог закона старија од 65 година, које се исплаћују у року од 10 година. Износ обвезница исказује се у целом броју. Промет обвезница емитованих у складу са овим законом је слободан, а промет и поседовање обвезница емитованих у складу са овим законом ослобођено је сваке врсте пореза. Обвезнице из овог члана могу се куповати и продавати на берзи.³⁰

Извори средстава³¹ за измирење обавеза по основу издатих обвезница и исплате новчане аконтације су: наменски издвојена средства у поступку приватизације; средства остварена конверзијом права коришћења грађевинског земљишта у својину уз накнаду, предвиђена посебним законом; наменска средства предвиђена буџетом Републике Србије. Средства из ст. 1. овог члана уплаћују се на наменски рачун министарства надлежног за финансије код Народне банке Србије и могу се користити само за исплату обештећења. Република Србија, аутономна покрајина, односно јединица локалне самоуправе је дужна да средства остварена у складу са ст. 1. овог члана уплати у року од 15 дана од дана наплате.

Када се говори о изворима средстава, нарочито о средствима која су прибављена у поступку приватизације, не може се не споменути да је поступак реституције требало да претходи поступку приватизације. Тиме што је приватизација претходила реституцији имовине, дошло се у ситуацију да су многа друштвена предузећа приватизована, као и да су по веома ниским ценама (неупоредиво нижим од тржишних) продате подржављене непокретности одузете од бивших власника, чиме је онемогућено враћање тих непокретности, а држава Србија је обвезник исплате обештећења. „Приватизацијом друштвеног капитала се додатно компликују својинскоправни односи и финансијски оптерећује државни буџет. Њоме се осујећује натурална реституција одузете имовине бившем

³⁰ Чл. 35 Закона о враћању одузете имовине и обештећењу.

³¹ Чл. 36 Закона о враћању одузете имовине и обештећењу.

власнику, па се Република Србија, као обвезник реституције обавезује, да подносиоца захтева новчано обештети из буџета.³²

Република Србија ће као обвезник преко министарства надлежног за послове финансија исплатити бесповратно аконтацију обештећења у новцу бившем власнику, на основу правноснажног решења о утврђивању износа обештећења, у износу од 10% од утврђеног износа обештећења по свим основима бившег власника. У случају када бивши власник више није жив, уместо бившег власника право из ст. 1. овог члана остварују његови законски наследници, износ аконтације дели се на законске наследнике сагласно њиховим утврђеним уделима. Износ аконтације је лимитиран, па не може бити већи од 10.000 евра по бившем власнику по свим основима. За износ аконтације из ст. 1. овог члана умањиће се обештећење у виду обвезница. Закон је допуњен тако што је предвиђено да се аконтација обештећења на основу правноснажних решења о обештећењу по одредбама овог закона исплаћује корисницима обештећења 31. марта наредне године у односу на годину у којој је акт Владе из чла. 35. ст. 4. овог закона ступио на снагу, у динарској противвредности по званичном средњем курсу Народне банке Србије.

За коефицијент обештећења утврђен од стране Владе Републике Србије (0,15 односно 15 процената од процењене вредности непокретности) може се констатовати да је „скроман“ и миноран.³³ Имајући у виду овако утврђен коефицијент, потпуно је јасно да очекивања бивших власника и њихових законских наследника о реституцији у знатно већем обиму неће бити задовољена. Правни систем који не испуњава захтеве правде, или је она до те мере селективна да се граничи са неправдом, представља поредак правила који је доживео неуспех. У овом случају је реч управо о неуспеху правног система.

Поређењем износа који ће бити исплаћен бившим власницима у Србији, са износом обештећења у земљама у окружењу, мора се нагласити да се приликом доношења Закона и утврђивања висине коефицијента обештећења водило рачуна о неопходности одржања макроекономске стабилности земље, да је узет у обзир објективни економски капацитет Србије, те је на тај начин „успостављен баланс“ између вредности имовине која се потражује и економског потенцијала наше државе. Ниједна од земаља која је спроводила поступак реституције, иако су у

³² *Конфесионална реституција као део својинске трансформације*, Дирекција за реституцију Републике Србије, Београд, 2010. године, стр. 303.

³³ То значи да уколико вредност нечије имовине по правноснажном решењу о утврђивању права на обештећење износи пола милиона евра, бивши власник ће добити 75.000 евра. Будући да се прво исплаћује аконтација од 10 одсто тог износа, она ће износити 7.500 евра, док ће остатак бити исплаћен у виду државних обвезница за 5, 10 или 12 година зависно од година корисника реституције у време ступања на снагу Закона о враћању одузете имовине и обештећењу.

питању и богатије и развијеније земље, није била у могућности да у пуном обиму изврши исплату новчаног обештећења.

За разлику од Закона о враћању одузете имовине и обештећењу према коме је *вредност обештећења мања од тржишне вредности* будући да се основица обештећења које је једнака тржишној вредности непокретности множи са поменутиим коефицијентом, Законом о враћању (реституцији) имовине црквама и верским заједницама предвиђено је да бившим власницима следује исплата тржишне новчане накнаде.

Такође, иако је јасно да реституција не може бити идеална, тај поступак мора бити ефикасан, што у нашој држави није случај. Када се говори о почетку исплате обештећење треба указати и на то да ће обештећење, односно аконтацију, добити само један мањи број корисника обештећења којима је решење о утврђивању права на обештећење постало правноснажно, док ће остали морати да „причекају“ да и њихови захтеви буду решени. Међутим, ни у земљама бившим чланицама СФРЈ, које су процес реституције започеле много раније, чак и пре 20 година, тај посао још увек није доведен до краја, иако су све те државе мање по површини територије и по броју становника, те је сходно томе и поднето мање захтева за враћање имовине и мањи је обим имовине коју треба вратити односно обештетити.

Поступак реституције не сме да изгуби смисао, а реституција имовине уместо средства које служи за исправљање историјских неправди, не треба да постане основ за настајање нових. Треба довести у равнотежу то да се реституцијом отклони „морална неправда“, али се не сме угрозити државни фискус и привредни раст. Ако би се тако поступило то би могло довести до тешких финансијских последица, неповољног економског бремена по генерације које долазе.

6. Кратак критички осврт на приватизацију у Србији и квалитет услуга

Речено је да је пре поступка приватизације требало да буде спроведен поступак реституције, што је тачно. Наиме, тиме би била исправљена велика неправда у свом вишедеценијском трајању, а која је значила да је великом броју физичких и правних лица после 1945. године одузета имовина из идеолошко-политичких разлика. Управо стављање у први ред приватизације у односу на реституцију онемогућило је многе бивше власнике, односно њихове наследнике, да дођу у посед својих некадашњих непокретности. Тиме држава не може да буде обвезник враћања непокретности у натуралном облику већ у новчаном што оптерећује државни буџет. Не би требало да буде спорно, али на жалост јесте, да је држава приватизацијом некадашњих друштвених предузећа добила замашна финансијска средства. Зашто је то спорно? Наиме поступак

приватизације, који се теоријски оправдава потребом „трансформације друштвене и државне својине у приватну“, заснива на постулату да приватна својина рационалније, ефикасније и профитабилније претвара ресурсе у производ или услугу,³⁴ у Србији је вршен уз сијасет злоупотреба и незаконитости. Тако се у српској теорији привредног права наводи: да су „бројне приватизације пронашле „погрешне власнике“ (незаинтересоване или неспособне за развој купљеног предузећа и незаинтересоване за одржање запослених у радном односу) и „погрешна средства“ (послужиле су за „прање новца“ стеченог разним нерегуларним основима стицања – од трговине наркотицима преко трговине оружјем у ратним временима или трговине цигаретама у времену економских санкција). Како није реч о спорадичним, већ о масовним појавама, то се и десило да се „приватизација као циљ за себе“ преокрене у свом практичном исходишту „у циљ против себе“. До овога су довели бројни негативни ефекти идеолошки, а не економски мотивисаних приватизација, чији је сумарни ефекат злоупотреба правног субјективитета купљеног предузећа (извлачење имовине и прихода и „трансфер“ у новооснована привредна друштва са малим бројем запослених, уз отпуштање великог броја запослених у купљеном предузећу и неисплаћивање зарада и, на крају, покретање стечајног поступка над истим). Оштећени (комерцијални повериоци, запослени, држава и локална заједница као фискуси), уз велику „помоћ“ струковно недовољно оспособљених судова, углавном су неми пратиоци ових процеса или спорадични критичари „недорасле регулативе“.³⁵ У великој мери је тачна констатација да је приватизација доживела у српском праву тај негативан преображај од циља за себе и грађане (и квалитетне услуге у различитим сферама) у циљ против себе и на уштрб највећег дела друштва а фаворабилно за нове власнике капитала који су у ствари економско-финансијски предатори³⁶ познати по сијасету непочинства.

³⁴ Нухановић, М., *Транзиција аграрног сектора и импликације на његов развој*, докторска дисертација, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, Факултет за економију и инжењерски менаџмент, 2018, стр. 16.

³⁵ Васиљевић, М., *Држава и привреда*, Право и привреда, бр. 4-6/2013, стр. 30.

³⁶ И из угла политиколошких разматрања се критикује процес приватизације (посебно се мисли на онај после петооктобарских промена 2000.године: „Закони који за предмет имају приватизацију су осмишљавани на тај начин да потенцијални купци великих друштвених предузећа не буду изложени провери порекла новца, или да буду обавезани да наставе са истом делатношћу којом се друштвено предузеће пре приватизације бавило. Тиме је већ законским путем омогућено да дође до почетног руинарања привредне структуре, тако што ће та предузећа пасти у руке привредних предатора, који новац селе са места на место, тамо где је тренутно већи профит, не бавећи се ни једном привредном делатношћу континуирано и без вођења рачуна о социјалном програму за раднике дојучерашњих друштвених предузећа. Која је бит коруптивне конекције

У том смислу можемо поставити питање како очекивати од тако спроведеног процеса приватизације односно накарадно трансформисаних друштвених предузећа која су требала да буду враћена првобитним власницима (мисли се на она која су национализована после 1945. године) па тек онда евентуално приватизована, да пружају адекватне услуге и пласирају квалитетне производе на тржиште? Тешко је дати позитиван одговор на ово питање. У ери изузетне тржишне конкуренције тако приватизована предузећа нису могла да издрже налет озбиљних пословних играча у различитим сферама привреде.

У том смислу треба имати на уму оно што је констатовано у економској теорији: „Тржиште услуга је веома конкурентно подручје на коме је важно остварити доходак од потрошача. То је довело до стварања конкурентности по основу квалитетне услуге, при чему је она постала стратешки важан елемент свеукупног развоја. Услуга је врло често комбинација материјалних, нематеријалних елемената и међуљудских односа. Код обликовања квалитета услуге, по правилу, увек се наглашава физички аспект, док се овај други, не мање важан, налази у другом плану.“³⁷

7. Закључне констатације

Постојање обимне законске регулативе у области својинских односа, нормирање различитих облика својине и историјски дисконтинуитет између њих, утичу на сложеност целокупног правног система. Последњих година постоји тенденција усклађивања домаћих правних прописа са европским законодавствима, те се усвајају акти који позитивно утичу на односе у друштву. Прокламује се трансформација друштвене својине у приватну, а значајну новину и напредак у том процесу представља усвајање Закона о враћању одузете имовине и обештећењу, као специфичан облик приватизације. Правни и морални разлози враћања насилно и неправедно одузете и подржављене приватне својине на некретнинама изражени су основним вредностима права – правдом, правичношћу и гаранцијом права својине. Враћање својине је поступак који треба да обезбеди својински континуитет приватног власништва и успостављање владавине права.

између припадника политичке елите и потенцијалних купаца државног капитала? Суштина те коруптивне везе огледа се у томе што купци остварују уштеду, јер плаћају знатно нижу цену једног друштвеног предузећа од оне која је тржишна.“ Рапајић, М., *Владавина права и супротстављање криминалитету и политичкој корупцији*, Зборник радова: Правна држава и стручност процесних субјеката као инструмент супротстављања криминалитету, Крагујевац, 2015, стр. 581.

³⁷ Војновић, Б., *Управљање квалитетом услуга*, Економске теме, бр. 3/2008, стр. 183.

„Праведан је само онај поредак који се заснива на главној установи (односно једној од главних установа – напомена М.П.) људског живота, а то је слободно стицање добара. Национализација, конфискација и други механизми комунистичког поретка били су удар на ову демократску вредност савременог друштва. Реституција служи јачању економске демократије. Реституција и денационализација јесу вредносне прекретнице у демократизацији српског друштва, јер су ови процеси дубоко утемељени на основним вредностима савремене демократије као што су: правда и правичност, економска демократија, одговорна влада и одговорно друштво, савладавање стихије деструктивног историјског времена, људска права, плурализам својине и својинских облика, правна држава, владавина права и правна сигурност. Зато је остварење реституције неодвојиво од општих демократских процеса и демократских вредности.“³⁸

„На крају, материја коју анализирамо ставља акценат на чињеницу да је мир и мирно уживање својине крунски интерес јавног права. Тема је актуелна, а процес реституције и даље траје.“³⁹

У раду су дати одговори на актуелна питања у вези са поступком реституције. Сматрамо да ће наведене тезе бити „путоказ“ за уједначену примену закона у пракси, а предлози за измену законског текста допринети његовој квалитетнијој садржини.

Указано је и на странпутице приватизационог процеса, који је требао да се одвија после враћања имовине и обештећења а не пре, и не на начин успостављања нове неправде и опадања угледа земље. Ту се посебно мисли на спорне приватизације на које је својевремено указивала Верица Бараћ, председница Савета Владе Републике Србије за борбу против корупције (и ако о томе није експлицитно писано). Но, отворивши питање приватизације у Србији, на ту целину нисмо ставили тачку, напротив оставили смо је за будуће радове!

³⁸ Југовић, А., *Реституција као вредносна прекретница у демократизацији српског друштва*, Зборник радова: Рехабилитација и реституција у Србији, Београд, 2009, стр. 293.

³⁹ Мирошевић, Б., *Денационализација у Републици Србији у светлу права на мирно уживање имовине*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета Унион у Београду, 2020, стр. 253.

*Milan Palević, Ph.D., Full-time Professor
Faculty of Law, University of Kragujevac*

SOME SIGNIFICANT RESTITUTIONAL ISSUES ON ABUSE OF PRIVATIZATION AND QUALITY OF SERVICES

Summary

In this paper, the author tries to emphasize the importance of international and positive legal guarantee of property rights as well as the issue of return of confiscated property or market compensation, and especially to come to conclusions that would help better respect the human right to peaceful enjoyment of property. In that sense, certain judgments of the European Court of Human Rights were analyzed. Special attention in the paper is paid to the types of restitution and the low coefficient of compensation, which violates and calls into question the fairness of the process itself. A brief critical review of the privatization process was also made. Thus, it was pointed out that the restitution procedure should have been carried out first, and then privatization. The poor quality of services as a result of abuses in privatization was also pointed out.

Key words: *private property, international guarantees of property rights, restitution of confiscated property, compensation, privatization, services, international reputation.*

Литература

- Андрејевић, С., *Изводи из појединих одлука Европског суда за људска права који могу бити релевантни и за поступак реституције код нас*, Зборник радова: Рехабилитација и реституција у Србији, Београд, 2009.
- Буланже, Ј., *Правне карактеристике реституције*, Зборник радова: Рехабилитација и реституција у Србији, Београд, 2009.
- Васиљевић, М., *Држава и привреда*, Право и привреда, бр. 4-6/2013.
- Војновић, Б., *Управљање квалитетом услуга*, Економске теме, бр. 3/2008.
- Југовић, А., *Реституција као вредносна прекретница у демократизацији српског друштва*, Зборник радова: Рехабилитација и реституција у Србији, Београд, 2009.
- Конфесионална реституција као део својинске трансформације*, Дирекција за реституцију Републике Србије, Београд, 2010.

- Марковић, С., *Друштвени значај реституције и европеизација Србије*, Зборник радова: Рехабилитација и реституција у Србији, Београд, 2009. године
- Мирошевић Б., *Денационализација у Републици Србији у светлу права на мирно уживање имовине*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета Унион у Београду, 2020
- Нинковић, Ђ., *Утицај закона о национализацији на друштвени морал*, Правни живот бр. 10/2012.
- Нухановић, М., *Транзиција аграрног сектора и импликације на његов развој*, докторска дисертација, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Нови Сад, 2018.
- Рапајић, М., *Владавина права и супростављање криминалитету и политичкој корупцији*, Зборник радова: Правна држава и стручност процесних субјеката као инструмент супростављања криминалитету, Крагујевац, 2015.
- Рапајић, М., *Улога јавне управе у поступку реституције и враћању задружне имовине*, Зборник радова: Савремено задругарство у Србији, Кнић, 2020.
- Станковић, О., Орлић, М. *Стварно право*, Београд, 2004.
- Тодоровић, В., Рајић, С., Секулић, С., *Реституција*, Београд, 2013.
- Тркуља, Ј., *Странпутице денационализације у Србији*, Зборник радова: Рехабилитација и реституција у Србији, Београд, 2009.